Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU

דבר, 14.10.1949, page 3

שאול טשרניחובסקי. חתן בראשית

(נאום בערב זכרה של אגודת הסופרים)

א.

נִצְאָה, גְּזוּרָה שְׁאֲנָנִים,
מִתּוֹךְ עֵדֶן קֶרֶן וְקִפּוּר — — —
נְגִיעָה, נִתְעַלְּסָה בְּאַהֲבִים!

כל שירת שאול טשרניחובסקי אינה אלא שירת כלולות אחת, שירת האביב של האהבה — ומשוררה הוא החתן בראשית של ספרותנו החדשה, חתן בראשית של תחיית ישראל.

אין תחומים בשירת משורר אמת בין חויית היחיד ובין חיי עם ואדם שלו, והכלה אהובת הלבב אשר המשורר־החתן מתרפק עליה כל ימיו ושר לה את שיר הכלולות אשר לשאול, הנה בה בשעה גם אותה נערה גוגה, פגושת נעוריו, אשר „חיים זרו לה ואהבה לה זרה", גם האומה השרויה בחשכת גלות, שנעשתה ל„גר חולה ולבית הכוארבים" וגם האנושות כולה של הדור אשר מורשי לבה „עיסי אנושיות וידשת הדורות" נושאים תפילתם ל„כוהני הנוי", שיעידום ויעוררום באמנות־אמונים, דמות האחת בדמויות כולן ודמות כולן בדמות האחת:

שָׁמַיִם שְׁמֵי־תְּכֵלֶת, אֵין קְצָבָה לָרוּם —
וְאַתְּ גּוּגָה, שׁוֹמֶמָה יוֹנָתִי...

גוגה ושוממה היא הכלה־הנערה, האר־מה הגולה, האנושות העייפה מפסילים ותורות, במחשכים היא יושבת ושנת תורף ארוכה היא נרדמת — והמשורר־החתן, המשורר־השמש, המשורר־האביב בא לה־עירה ולעוררה ולוחש על אזניה את „אגדות האביב", את לחש הקסם של התחיה:

„גִּבּוֹר נָאָה יֵשׁ בָּאָרֶץ — „שֶׁמֶשׁ"
שֶׁם יִקְרָאוּ לוֹ — — —

אִם תֵּאָבֶתְּ בְּאַגָּדוֹת אָבִיב וְבָיִר,
לִישִׁינִי שָׁבִי..

ואולם תוגת הנערה־הכלה היא תוגה עמוקה מני ים, תוגת דורות, התרדמה אשר האומה שרויה בה תרדימת גלות ממארת היא, תיארש אשר האדם בן־תקו־פתנו נסתבך בחרוליו — שרשיו עד תהום יגיעו. ולמען ימצא את הגיב המ־עורר, את לחש הקסם הקורא לתחיה, אנוס המשורר־החתן־התמוז ללכת לא רק אל אביב חייו הוא, לא רק „גא השיבו לי ילדותי", אלא גם אל אביב החיים של האומה והאדם, אל תקופת הכלולות של כנען והאנושות, אל העשתורת ואל הבל ואל „נוכח פסל אפולו" אשר ביון. „טשרניחובסקי היוני" באים כאן בעלי־גושפנקה ומדביקים פתק על שירתו. ולא היא. טשרניחובסקי משורר האהבה־בנעורים הוא זה, טשרניחובסקי זמיר הכלולות, טשרניחובסקי חתן־בראשית, אשר אל כל התקופות ואל כל העמים והבריות ינוע לבקש את לחש הקסם של יקיצת האהבה, את שיקוי השכרון של הכלולות, את אבק־הפרחים של אירוסי־עולם. אצל אנקרילון היוני ואצל חפיז הפרסי ובסגות של הצפון וב„חתונתה של אלקה" וביקיצתו של התר־מת וב„כיצד מרקדין לפני הכלה" ובכלר־לות הקסם במרומי האויר של מלכת „עמא דדהבא" ואין צורך לומר בתקופת הכלולות של עמו הוא, עם קדומים, עם מדבר, עם סרם תרבות, עם כנען, בצאתו לארוס את ארצו־עלסר־ארוסתו:

„דַּם כּוּבְשֵׁי כְּנַעַן דָּמִי הוּא, קוֹלָח
וְאֵינוֹ נָח — — —

עֲלֵה כָּהָר יִרְצַץ סַבֵּר, קַל פָּא
שְׁתִרָאָה — רָשׁ"!

עלה ורש! עלה וארוס!

ב

וראה זה פלא: טשרניחובסקי הלוחן את הלחש, את לחש הקסם של כלולות האר־מה ויקיצת אביבה — הוא גם שזכה לר־אות במו עינין את ראשית היקיצה הזאת, את כלולות ישראל וארצו, ואת אביב המדינה העברית בנבטיה. כי אכן זה סודה של שירת אמת, מימי הנבואה ועד ימינו, שכל צמאון המוצא בה את ביטויו העמוק מעיד עדות נאמנה, כי אי־שם בנבכי ההויה כבר נקבע המעיין לרוות צמאון זה. השירה האמיתית היא קריאת שם לדברים שקיימים כבר — בע־תיד, והיודע לקרוא שירת אמת יודע לק־רוא העתידות מראש. וכשם ששירת שקספיר וביירון ושלי כבר מכילה בקרבה את האימפריה הבריטית בגדולתה, כשם ששירת פושקין ויצי־רת טולסטוי ודוסטויבסקי כבר נושאת בחובה את רוסית הגדולה של זמנו, כשם שוולט ויטמן כבר קיפל בשירתו את כל ארצות הברית של אמריקה הענקית — כן מכילה בקרבה שירת הכלולות והכיבוש, שירת האירוס והאירוסין של שאול טשרניחובסקי את ימי הכלולות של העם והארץ בימינו. את כיבוש הנגב וגאולת הגליל. את נס הצ־בא העברי. את צי ישראל. את האוויריה העברית. את דגל תכלת לבן מראש־הניקרה עד גבול מצרים...

ג.

הכלה־האומה נתעוררה מתרדימת הג־לות הארוכה. הגיצנים נראו בארץ ותור הכלנית הגיע. והתתן־המבשר־המשורר ז המצא מסילות אל לב הכלה ביקיצתה? הידועת היא ומכירה היא למה תעירה ולמי? הגוף קם לתחיה — והרוח?

„פְּרָחָה הַכַּלָּנִית אֲכוּלַת־אֵשׁ — — —
אַךְ אַתְּ לֹא זָכַרְתְּ, כִּי אַתְּ לֹא אֶסְפְּתִּי
אֶשְׁבִּילִי אַף יָקָר מִכָּלֵי הַגּוֹי —
קְחוּ בְּמַעֲטָפָה וְלִשְׁלְחוּ לִי מִה —
עֲכָסִי, שְׁבָסִי, אָבוּי"

„אבוי", הכלה שוב אינה זוכרת את חתנה, שבא להעירה. גוף ישראל גבר ועשה חיל, אבל רוח ישראל עדיין לא נופח בו. הידים ידי יעקב — אבל הקול, קול עשיו. הגיה הוקם על תלו, אבל השכינה של שירת ישראל המקורית אינה שוכנת בו. סעודת האירוסין מתקיימת, אבל החתן — עודנו מבחוץ.

„כִּי אֵין לִי, כִּי אֵין לִי, אָבוּי,
כִּי רָן אָבוּתַי אֵין לִי — — —

ד.

„אין לי" זו האומנם זאת היתה המלה האחרונה שבפי המשורר? זאת לא היתה המלה האחרונה. טשרניחובסקי לא נמנה עם אלה, התולים את הקולר רק באחרים. ואם „בעיים רוחו" נפלטה מלת־גזירת מפיו — עד מהרה שב ובדק את מצב הד־ברים לאמיתו ולא העלים עיניו גם מצד האשמה, אשר הוא עצמו, אחר מיוצרי הלחש, לחש הקסם של התחיה, נשא אף הוא בחובו...

זכורני, כשנה לפני מותו נפגשתי עמו ברחוב בתל־אביב ונדהמתי. טשרניחוב־סקי חתן־הכלולות, הקל והטופף והזוהר מתן עלומים — פני מת היו לו. עורו הד־ויר כסיר, מצולק וממורטט וכמו שותת דם ממקומות אחדים. עיניו הנפלאות כבו־יות היו וכמו מתוך הקבר כבר היו ניב־טות. ואחוזות היו תמהון מאובן על המת־לה שבאה כחתף ועל המות ללא עת. לא יכולתי דברו אותה שעה. נמלטתי אל בדידות חדרי והעליתי שיר של אהבת וכמירת הלב למראהו, שיר כלולות אשר שירת ישראל שרה לחתנה. בחיר לבה, לשאול. שבועות אחדים לאחר הופעת השיר, בשעת החלוקה הראשונה של פרס טשרניחובסקי, ניגש אלי ואמר לי: „שמחתי על שירך, אף כי היו בו שני מקומות מסוכנים, אבל אני ואתה יודעים, כי נכונים הם".

אחד „המקומות המסוכנים" בשירי היה:

„צַעַד טֶפֶף — וְקַיָּם
מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם".

ואמנם צעד טופף היה לו לטשרניחוב־סקי בחיים, ולפעמים גם בשירת. צעד קליל־פזיז זול חתן־נעורים, של שש לראות, של וגדל בלורית לגוי. צעד־טפף אשר התבטא לפעמים בשירתו, וביחוד בשיריו הארצישראליים, בחרוזים קלים־קלילים, לפעמים קלילים יותר מדי, כמעט בני־חלוף. ואולם מכיון ואותה טפיפה היתה משורש נשמתו, מגינוגי החן של החתן הנצחי שבו, של מארס הנוי שבברי־אה, הרי היה בת בטפיפה זו גם מן הנצ־חי, מן המצטרף אל הסך־הכל העמוק שבו, מן הקיים מעולם ועד עולם.

ו„המקום המסוכן" השני בשירי המוק־דש לו, שהוא הצביע עליו באותה פגי־שה ושהוא בעיקר שייך לענייננו כאן, הרי זה הוא:

„מְרַשֵּׁף לְמַגִּינָת
שֶׁל יָלִית וְהַשְּׁכִינָה"

כי אכן עוזיין לא עמדו כראוי על המיפ־נה הנוגע עד הלב, שחל בשירת טשרני־חובסקי בסוף ימיו, אולי מאז ארתו יום, שהחל חושש ויראו פן לא תכיר הכלה־האומה הקמה לתחיה את חתנה־משוררת ורות קדשה, שלחן את הלחש להעירה. והוא, חתן זנוי החתן, אשר צירף את אצ־לילים לגיגון הכלולות שלו, ללחש הקסם המעורר, מכל נעימות הכלולות שבעולם, מכל חלילי ליליה, הוא נזכר פתאום בסוף ימיו בצליל כלולות אחד שהוחסר על ידו בלחש הקסם שיצר, הלא הוא צליל הכלולות של השכינה, זה השאוב מבאר חיי הנצח של האומה, ממחצבת ישראל סבא, שאיננו חתן לנוי בלבד, אלא בעל ועמית ואיש אמונים ושלא די לו שהוא אורח פרחים בדרכו, פרחי חכ־מת יוונית, אלא נשוא ישא את עיניו אל פרדס הסוד ואל פרי המגדים של הנצח. ונוגע עד הלב לראות את טשרניחובסקי בעל הצעד הטופף, את משורר התמת המופקר, כיצד הוא נושא פתאום את עיניו ברביקות ובקדושה אל „כוכבי שמים רחוקים" תוזה בהם בטעם הראשונה זיו איקונין שנתעלם ממנו כל ימיו, זה שביאליק המושרש בקרקע נצח של האומה חזה אותה כל ימיו, הלא הוא זיו האיקונין של „סבא ישראל", של אבות האומה, יוצרי הערכים הרוחניים שלה:

„כּוֹכְבֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, כּוֹכְבֵי סָבָא
יִשְׂרָאֵל — — —

נָשְׂאוּ אֵלֶיכֶם עֵינֵיכֶם אָבוֹת הָאֻמָּה
לְעֵדוּת"

ונוגע עד הלב לראות, איך שטשרני־חובסקי מרוח נביאי הבעל, זה שבחל תמיד באבק ספרים עתיקים ובעיפוש כתלי בית המדרש — נזכר פתאום בסוף ימיו בילדות אחרת שלו, ילדות יהודית־מסורתית, בה לא ברח החוצה — הוא, איש החוצות והגגים — אלא „ביקר" לשבת בין כתלי בית המדרש ולהטות אוזן לא אל זמזום הדבורה־המלכה וצליל חלילו של תמוז — שהיו שגורים על אזניו תמיד — אלא אל הניגון החסוד של פרשה מונוטונית בתורה, פרשת „וה' פקד את שרה":

„וַאֲנִי אָז אֶסְפַּתִּי וְעַד קִיּוּם אֲנִי אוֹהֵב
לְסַן נְעִימוֹת הַקְּרִיאָה בְּשַׁבָּתוֹת
בֵּית מִדְרָשֵׁנוּ...
בִּרַכְתִּי אוֹתוֹ עַל מִשְׁמַק עֲלִיזִים, חֲבֵרַי
בְּנֵי גִילִי בַּחֻצָּר...
אֶפֶס בְּיִחוּד חֲבִיבִים הָיוּ עָלַי כָּל
סִקְסוּלָיו
אֲשֶׁר בַּפָּרָשָׁה „וה' פָּקַד אֶת שָׂרָה".

אכן, בערוב חייו, בהתפעם בו רגש האחריות לעתיד הכלה־האומה, אמנם לא הסתלק משורר התמוז משירת הנעורים שלו, שירת הכלולות והנוי הקורן, ואולם אל לחש הקסם של ליליה, לחש העש־תורת והבל ודיוניסוס ואפולו, נצטרף עתה גם הצליל העתיק של ניגון השכי־נה, של שיר האמונים בין ישראל ומקור מחצבתו, ו„כוכבי שמים רחוקים" נשק־פים מעתה בזוהר עליון, שמיימי, על שיר השירים הארצי שלו, החושי והק־רוב, שיר הכלולות אשר לשאול.
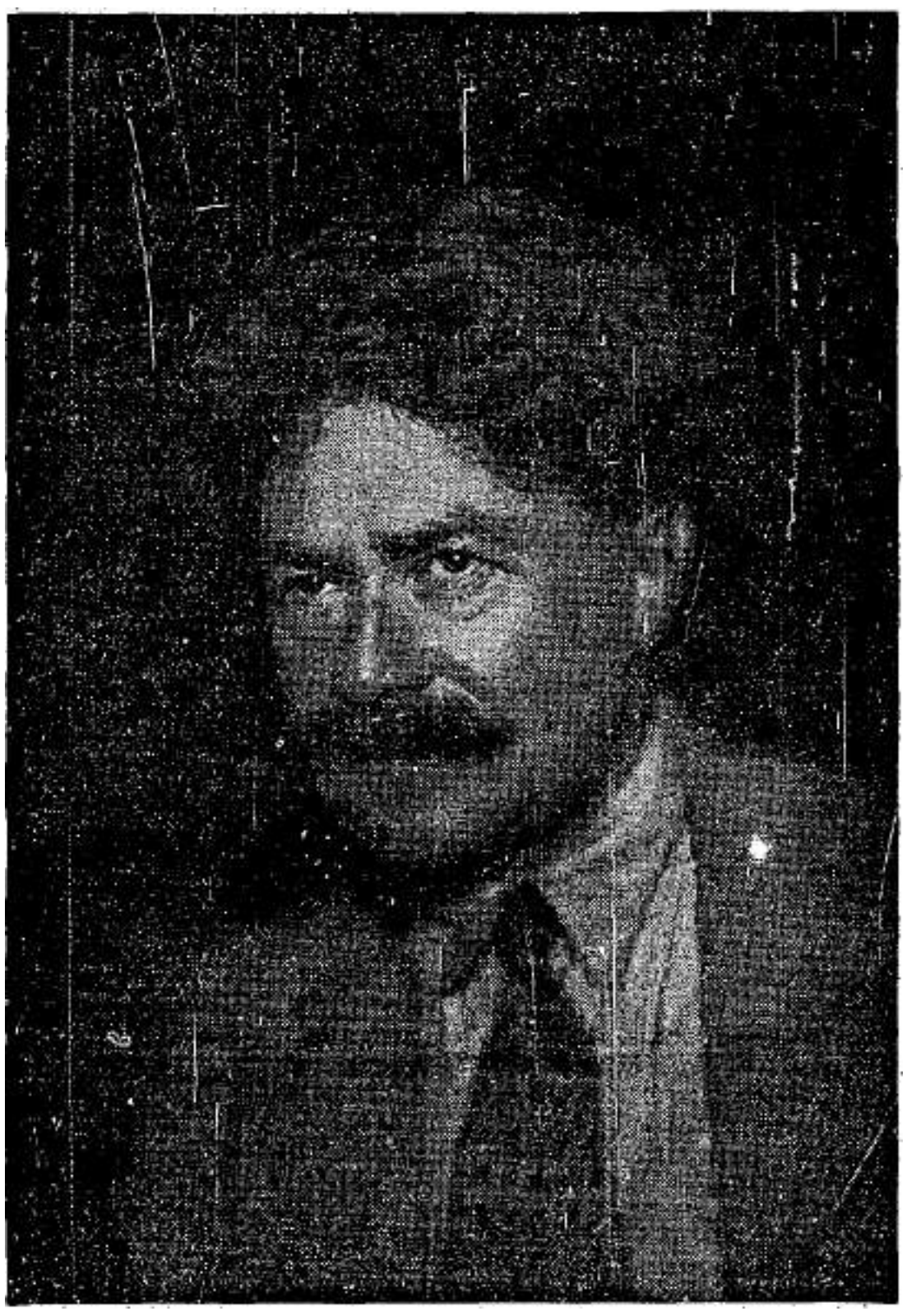
ש. שלום